

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Osztrák gyermekek nyaralásának előkészítése 1918-ban Egerben

Készítette:

Sinkó Bence György

Angol nyelv és kultúra tanára -
Történelemtanár és állampolgári
ismeretek tanára

Témavezető:

Dr. Bartók Béla

Egyetemi docens

**Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi és Művészeti Kar
Történelemtudományi Intézet**

Eger, 2025. január

Tartalom

Bevezetés	3
A program előzményei.....	4
A szervezés.....	5
Első hírek a sajtóban	7
Szervezkedés Egerben.....	8
Hamarosan érkeznek a gyerekek	11
Indulnak haza a kis osztrákok.....	14
Elszámolás a tartásdíjjal	16
Összegzés	19
Irodalomjegyzék	21

Bevezetés

Kutatásomban a IV. Károlyról elnevezett osztrák-magyar gyermeknyaraltatási programot vizsgáltam ezen belül is egri viszonylatban leszűkítve főként az osztrák gyerekek egri tartózkodására. Azért mert az osztrák gyerekek nyaralása kiterjedt az egész ország területére. Ezáltal feltételeztem, hogy több forrás is maradt fenn róluk, melyek segítenek a kutatásomban, de célom a jövőben, hogy a magyar gyerekek nyaralását a horvát tengerpartnál is feldolgozzam, továbbá az egri fogadók listájából kiindulva áttekinteni a foglalkozásaikat és megvizsgálni, hogy a társadalom mely rétegeire volt leginkább jellemző az osztrák nyaralók befogadása. Ezen felül, ha majd a források ezt engedik, akkor megvizsgálni, hogy anyagilag mennyire is volt pontosan megterhelő a város lakóinak ez a program. A témára azért esett a választásom, mert tanárszakos hallgatóként és leendő történelem tanárként úgy gondolom, hogy sok új ismeretre tehetek szert mind neveléstörténeti, mind történeti szempontból. Továbbá tudomásom szerint ez a téma nincs teljes mértékben feldolgozva, ez is motivált abban, hogy mélyebbre ássam magam a témában.

A munkát elsősorban az Egri Heves Vármegyei Levéltárban kezdtem, ahol az 1879 és 1929 közötti városi ülésjegyzőkönyveket és iratokat vizsgáltam, *HU-MNL-HML-V.72. Ülésjegyzőkönyvek és iratok, 1872-1929* | 309. kd.-ban bőséges forrás mennyiségre leltem, néhányat említve: levelezések, táviratok, felhívások, rendeletek, fogadók névsora, nyugták, helyi intéző bizottság névsorát leltem meg. Ezt a forrásanyagot részletesen feldolgozva, a helyi sajtó kutatásába kezdtem, a témám időszakát felölelő intervallumot vizsgáltam, ez 1917 telét és 1918 őszét jelentette. Legfőképpen az *Egri Újság* ez idő alatt megjelent tudósításait, cikkeire támaszkodtam kutatásom alatt, azért mert ez az újság számolt be leggyakrabban és legrészletesebben az osztrákok üdüléséről. Továbbá megvizsgáltam más helyi sajtót is, név szerint a *Hevesmegyei Lapokat* és a *Hevesvármegyei Hírlapot*, viszont a fentebb említett okok miatt támaszkodtam döntően az *Egri Újságra*. Miután végeztem a helyi sajtóval, az országos sajtó vizsgálatához kezdtem. Próbáltam a nagyobb olvasottságú lapokat vizsgálni, a *Magyarország*, *Az Est*, *Az Újság*, *Budapesti Hírlap*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*, és végezetül a *Világot* kutattam. Ezeket vizsgálva vegyes kép tárult elém, ugyanis két fő irányvonal volt az újságok reakciójában: pozitívabb hangnemben közöltek információt a nyaraltatásról vagy negatívan. Ezért Kókay György, Buzinkay Géza, Murányi Gábor: *A magyar sajtó története* című könyv segítségével átfogó képet kaptam a kor lapjainak beállítottságairól, történetéről,

ezáltal világossá vált, hogy miért is volt ennyire vegyes a sajtó reakciója a nyaraltatási program hírére. A kormányközeli lapok, például *Az Újság*, próbáltak pozitív képet festeni a tervről, míg a kormányellenes lapok, mint a *Magyarország* egyértelműen a program ellen volt.¹

Kutatásom következő lépcsőfoka a témámhoz tartozó szakmunkák vizsgálata volt. Elsősorban Annette Maria Pommer munkáját vizsgáltam meg, melynek címe *Das „Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg*,² mely magyarra fordítva, a „Károly Király Jóléti Szervezet” – Az első gyermeküldötetési kampány az első világháborúban jelenti. Ebben a tanulmányban részletes bemutatást kap a program előzményei, egészen visszanyúlva az 1910-es évekig. Továbbá feltárja a nyaraltatás megszervezésének a menetét, a gyerekek kiválasztásának a módját. Számos olyan információra tettem szert ebből a tanulmányból, amely nem volt megtalálható sem a levéltári anyagban sem a sajtó anyagában. A következő tanulmány, amelyet vizsgáltam Bodó Judit *Egy 20. századi szociális érzékenyítés, avagy IV. Károly gyermeknyaraltatási akciója, 1918*³ című munkája volt. Ez a tanulmány Vas vármegyében zajlott nyaraltatást mutatja be, beszámol a Vas vármegyei viszonyokról a korszakban, a nyaraltatási akció szervezőiről, a vas vármegyei gyerekek tengerparti nyaralásáról, ami végül meghiúsult és végül a program utóéletéről is beszámolt. L. Juhász Ilona néprajzkutató, a komáromi Etnológiai Központ tudományos kutatójának a 2014-es *A Károly király gyermeknyaraltatási akciói 1918 nyarán – 1. Osztrák gyerekek a mai Szlovákia magyarlakta területein. (A korabeli sajtóhírek alapján)*.⁴ című tanulmányát vizsgáltam meg. Tanulmányában a korabeli, javarészt komáromi és felvidéki lapokat vizsgálva rekonstruálta, hogy hogyan zajlott a mai Szlovákia területén a gyermeknyaraltatás, kitérve a magyar gyerekek tengerparti nyaralására és összehasonlítva a magyar és osztrák gyerekek nyaralásának körülményeit.

A program előzményei

Az első világháború végére nem csak a felnőtt népesség, hanem a gyermekek helyzete is súlyosabbra fordult az egész Osztrák-Magyar Monarchiában. A gyermeküldötetés elképzelés a századfordulón tett szert népszerűsége, leginkább jótékonysági eseményeken összegyűjtött

¹

² Annette Maria Pommer: *Das „Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg*.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

³ Bodó Judit: *Egy 20. századi szociális érzékenyítés, avagy IV. Károly gyermeknyaraltatási akciója, 1918*.

https://epa.oszk.hu/03300/03366/00131/pdf/EPA03366_vasi_szemle_2022_02_131-153.pdf

⁴ L. Juhász Ilona: *A Károly király gyermeknyaraltatási akció 1918 nyarán – 1. osztrák gyerekek a mai Szlovákia magyarlakta területein (A korabeli sajtóhírek alapján)*.

https://www.epa.hu/00000/00033/00060/pdf/EPA00033_forum_2014_02_071-101.pdf

adományok segítségével egyesületek és magánszemélyek egyaránt szerveztek üdülést a szegényebb sorsú, rossz körülmények között élő városi gyerekek számára.⁵ A háború kitörése után két évvel, 1916-ban Eugenie Schwarzwald osztrák pedagógus szünidei telepek elképzelésével került a közvélemény középpontjába. Schwarzwald egy olyan kapcsolatrendszert alakított ki, melyben az arisztokrácia, a felsőbb rétegek nagy számban képviseltették magukat. Az ő támogatásuknak köszönhetően a projektje, mely a „Bécsi gyerekek vidéken!” jelszó alatt jelentős népszerűsége telt szer. Már 1916 nyarán mintegy 3300 gyermek üdült vidéken. 1917-től külföldre is vittek nyaralni osztrák gyerekeket, az úti cél Hollandia és Svájc volt.⁶ A kormányzat ezeket a nyaralásokat ösztökölte, pénzbeli adományokkal vagy ingatlanok rendelkezésre bocsátásával támogatta, hogy a gyerekek nyaralni mehessenek. Ezzel, hogy a kormány támogatta a civilek jóléti kezdeményezéseit próbálta egyensúlyozni a háború okozta nehézségeket és a saját állami jóléti programok hiányosságait. A terméshozamok csökkenésével és az élelmiszer elosztó rendszer több központra és hivatalra való szétforgácsolódása miatt felmerült egy jövőbeli éhínség jele, ez lépésre kényszerítette a birodalom két kormányát. Már 1916-ban megjelent egy elképzelés, mely szerint a birodalom két országának gazdaságát egy szervezeten keresztül koordinálják, melynek első tervezetét Tisza István magyar miniszterelnök ellenezte. Javaslatára szerint a bizottságot a császár közvetlen irányítása alá kellett helyezni. Ezt a felek elfogadták és 1917. február 27-én az uralkodó rendeletet adott ki a Közös Élelmezési Bizottság felállításáról, melynek élére Landwehr von Pragenau vezérőrnagyot nevezték ki.⁷

A szervezés

1917-1918 telén merült fel először az az ötlet, hogy az éhező és szegénységben élő gyerekek ezreit a birodalom másik felébe nyaralásra, üdülésre küldjék. A program tervezése és végrehajtása a korábbi polgári nyaraltatási akciók mintájára történt, a kormányzat viszont aggódott, hogy a saját nagyszabású projektjüket beárnyékolhatja a „*Wiener Kinder aufs Land*”

⁵ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 6. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

⁶ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 7. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

⁷ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 7. és 9. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

kampány már meglévő népszerűsége, mely Eugenie Schwarzwald nevéhez volt köthető, ezért a gyermeknyaraltatási kezdeményezéseket A „*Karlwerk*” alá skatulyázták be.⁸

A tetemes és átfogó szervezést igénylő program IV. Károly nevével volt fémjelezve, és róla lett elnevezve is „*Károly király Gyermeknyaraltatása*” néven. Céljának a békét tűzte ki, összhangot a Monarchia két állama között és a társadalmi osztályok közötti ellentétek enyhítését. Ezekből a gondolatokból eredt az az elképzelés, hogy a túlnyomó többségben városban lakó szegény gyerekek, akiknek szükségük volt környezetváltozásra a háború és legyengült szervezetünk miatt, nyaralhassanak a vagyonosabb társadalmi rétegek költségén és a nyár végén megerősödve térjenek vissza otthonaikba.⁹

A terv anyagi fedezetét IV. Károly szerezte meg bizalmi emberein keresztül, társadalmi gyűjtéssel. Osztrák részről a kapcsolódó és kiegészítő intézkedéseket egy újonnan alakult társadalmi szervezetre bízták, amely a Közös Élelmezési Bizottság ernyőszervezete volt, ezt „*Kaiser Karl Wohlfahrtswerke*” vagyis Károly Császár Jóléti Szervezete elnevezést viselte, jelszava pedig „*Wiener Kinder aufs Land*” azaz „Bécsi gyermekeket vidékre!” röviden csak „*Karlwerk*” (Károly-szervezet) néven emlegették. Ennek élén befolyásos osztrák államférfiak álltak, mint Alexander Spitzmüller báró osztrák majd közös pénzügyminiszter vagy Max Hussarek báró osztrák miniszterelnök. A Wekerle Sándor által vezetett magyar kormány dr. Vadnay Tibor (1869-1936) miniszteri tanácsost, belügyi államtitkárt bízta meg mint kormánybiztost, hogy bonyolítsa le a csereprogramot. Feladatai közé tartozott elhelyezést találni, élelmezni őket, szétosztani őket a fogadó családoknál és a hazaszállításuk megszervezése. Az eredetileg 100.000 érkező osztrák gyermeknek, ez a létszám a megvalósításig csökkent, 75.000 főre, mert időközben számos községben betegség fordult elő és oda nem engedtek gyerekeket. Továbbá a 20.000 nyaraló magyar gyermek kiválasztása, ellátásuk megszervezése és a felügyelők kijelölését is meg kellett oldani.¹⁰ A „*Karlwerk*” bármennyire is nagylelkűen próbálta végrehajtani a programot és minél több gyermeket bevonni az üdülésbe, ezt hamar beárnyékolta a rideg a valóság. Mégpedig az, hogy a gyerekek számát a pénz, az élelem, a szállítás és a szállás lehetőségek mennyisége korlátozta. A „*Karlwerk*” szabályozta, hogy kik vehettek részt a programban: iskoláskorú gyerekek, azaz 6

⁸ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 12. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

⁹ *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.* Szerkesztette: Dr. Kádár Béla és Sarbó Vilmos. Budapest, 1927. Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 148. oldal.

¹⁰ *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.* Szerkesztette: Dr. Kádár Béla és Sarbó Vilmos. Budapest, 1927. Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 148-149. oldal

és 12 év közötti korúak, gyenge, de nem beteg és csak azok, akiknek az orvos gyógyüdülést írt elő. Továbbá akiknek a szülei jövedelme nem haladja meg a 6000 koronát és egynél több gyerekről gondoskodnak. Ezen felül nem tettek különbséget a szervezők nemzetiség, felekezet vagy joghatóság szerint.¹¹

Első hírek a sajtóban

Az első hírek a programról Magyarországon 1918 februárjában jelentek meg, pl. a *Magyarország* című újságban „Több százezer osztrák gyermek magyarországi nyaralása” címen írnak, leleplezésként mutatják be az akciót, osztrák kizsákmányolásnak, merényletnek tartják a programot. A lap szerint néhány hónappal azelőtt hangzott el az ötlet, hogy rengeteg osztrák gyermek érkezne Magyarországra üdülni. Állításuk szerint osztrák „módon” vagyis egyoldalúan nem állapodtak meg a magyar fórumokkal, hanem Budapesten megjelent Landwehr Ottokár tábornok a Közös Élelmezési Tanács vezetője és felszólította a magyar pénzügyintézeteket, hogy adakozzanak a mozgalomnak, így a bankok vezetői 1-1 millió koronát továbbítottak a Károly-szervezetnek. Ezt a *Magyarország* újság felháborítónak tartotta, mert a szerző szerint először a magyar nehéz sorsú gyermekeken kellene segíteni és aztán foglalkozni külföldi gyerekekkel.¹²

Országos szinten (Az Est, Népszava, Budapesti Hírlap, Világ, Pesti Hírlap, Az Újság) sokszor tudósítottak a programról és szervezéséről, viszont a lapok reakciója vegyes volt, többen ellenezték, mások egyetértettek a csereüdüléssel. Még akkor is voltak támogatók, amikor megérkeztek az aggasztó hírek a horvát tengerpartról, hogy mulasztás történt a szervezésben. Az *Est* 1918. február 22-én „Egy torz terv” című vezércikkében kritikusan számolt be a tervezett programról¹³, míg Az *Újság* című lapban optimistább hangnemben írtak a szervezésről.¹⁴

Az akció szervezését, előzményeit Vadnay Tibor foglalta össze az 1927-ben megjelent *A nagy vihar hajótöröttei* című és az első világháború menekültjeiről szóló tanulmánygyűjteményben. Vadnay írásából kiderül, hogy a Karlwerk feladata először az volt, hogy az 1918 júniusában az adriai tengerpartra induló magyar gyermekek lakhatását és az élelmezését biztosítsa, viszont a szervezet ebben csődöt mondott. Az előre leküldött személyzet

¹¹ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 15-16. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

¹² Több százezer osztrák gyermek magyarországi nyaralása. *Magyarország*, 1918. február 22. 7. oldal

¹³ Egy torz terv. Az *Est*, 1918. február 22. 1. oldal

¹⁴ Magyar munkásgyermekek ausztriai, osztrák gyermekek magyarországi nyaralása. Az *Újság*, 1918. február 22. 6-7. oldal

nem osztotta be név szerint a gyermekeket az előre kijelölt helyekre. Akik hamarabb érkeztek a tengerhez, lefoglalták a jobbnak tűnő helyeket, és ebből óriási felfordulás keletkezett. Vadnay a hír hallatán a helyszínre utazott és hamarosan rendet teremtett.¹⁵ Ez a zűrzavar nagy port kavart a liberális sajtóban is. Az *Est* című újság 1918. augusztus 3-án „*A tengerparton rosszul látják el a magyar gyermekeket*” címen tudósított a horvátországi állapotokról,¹⁶ míg a *Világ* augusztus 3-i számában „*Nyarlásból – deportálás*” kezdetű beszámolóban olvashattak az érdeklődők és a gyermekek rokonai az üdülés körüli problémákról.¹⁷ A 13 éves József Attila és nővére, Eta azonban csak így tölthetett négy hetet Abbáziában (ma Opatija, Horvátország).¹⁸

A közvélemény nem volt meglegedve ellátásukkal, de nem volt lehetőség a hosszú elemzésre, mert szervezni kellett az osztrák gyerekek magyarországi fogadását. Az osztrákok elhelyezésekor Vadnay már szeretne volna elkerülni a nemzetiségi súrlódásokat, nem akarták, hogy a fogadó magyar, szerb, szlovák, román családok és a vendégek között konfliktusok alakuljanak ki. A horvátországi konfliktusokból levonták a tanulságokat.¹⁹

Kizárólag olyan nyelvterületek jöhettek számításba, ahol csak magyarul vagy németül, így 39 vármegyére esett a választás, de ezeken a területeken is csak olyan községeket jelöltek ki, ahol gyalog és könnyen elérhető volt a vasút- vagy hajóállomás és a település lélekszáma elérte az 500 főt. Ennek eredményeképpen 1600 községben indult meg a vendéglátó családok toborzása, ebbe az 1600 községbe Eger is beletartozott.²⁰

Szervezkedés Egerben

Egy Heves vármegyei alispáni körrendeletből 1918. április 14-én megtudjuk, hogy már elindult a hazai mozgalom és a további teendőkről, majd dr. Vadnay Tibor fogja a hatóságokat tájékoztatni, Isaak Gyula továbbá arra kéri a polgármestereket és a főszolgabírókat, hogy odaadással és lelkiismeretesen segítsék a mozgalmat.²¹ Az *Egri Újság* viszont csak egy hónappal később május 15-én írt a programról, de átfogó tájékoztatást akkor kaptak az olvasók.

¹⁵ *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.* Szerkesztette: Dr. Kádár Béla és Sarbó Vilmos. Budapest, 1927. Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 156-159. oldal.

¹⁶ *A tengerparton rosszul látják el a magyar gyermekeket.* Az *Est*, 1918. augusztus 3. 3. oldal

¹⁷ *Nyarlásból – deportálás.* Budapesti gyerekek a tengerparton. *Világ*, 1918. augusztus 3. 5. oldal

¹⁸ Szabolcsi Miklós: *Egy fejezet József Attila életéből*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1960. 64. éf. 5. sz. 3-5. oldal. <https://real-j.mtak.hu/13047/1/00215.pdf>

¹⁹ *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.* Szerkesztette: Dr. Kádár Béla és Sarbó Vilmos. Budapest, 1927. Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 151. oldal.

²⁰ *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.* Szerkesztette: Dr. Kádár Béla és Sarbó Vilmos. Budapest, 1927. Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 151. oldal.

²¹ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok, 1872-1929 | 309. kd. 7368/a.1918. (továbbiakban: Ülésjegyzőkönyvek és iratok)

Ezután megindult a szervezkedés Egerben, megalakult az intéző bizottság dr. Nagy János teológus professzor, országgyűlési képviselő vezetésével, megindult a lakosság tájékoztatása a mozgalommal kapcsolatban, amely szerint július 15. és szeptember 1. között hat hétre érkeztek Egerbe az osztrák gyermekek és felügyelőik. Minden gyerek után heti 10 korona fizetség járt, a felügyelők után 30 korona.²²

Feltehető a kérdés, hogy ez az összeg mire is volt elég? 1918 nyarán az *Egri Újság* számos tudósításban számolt be az egri piacon uralkodó állapotokról. A július 5-i lapban „*Legyen végre rend a piacon!*” címen egy felháborodott hangvételű tudósítás olvasható, mely szerint a hatóságoknak fel kell lépniük az uzsorások ellen, akik nem törődve az élelmiszerek maximálisan megszabott árával, jóval magasabb áron árulták portékáikat. A tudósító ezt felháborítónak tartotta és azonnali intézkedésre szólította fel az illetékeseket, ugyanis ennek véget kellett vetni.²³ Augusztus 2-án egy vészjósló írásban sötét jövőképet jósoltak Egernek, ugyan is a szerző szerint nem lesz mit enni Egerben. A megszabott liszt fejadagok még nem érkeztek meg, burgonyához nem lehetett jutni és a húsfélék választéka is egyre jobban apadt. Továbbá beszámolt a piaci árak drágulásáról is, például egy fej káposzta már 3 koronába került. Ezen kívül a baromfinak a hiánya is lehetőség volt, mert eddig a szállítási nehézségek ellenére jutott az egrieknek, de elkezdtek a csirkét is nagy számban elszállítani. Az augusztus 4-i számban láthatóak voltak az új zöldségárak, ezeket különként kellett számítani és augusztus 1 és 15 között voltak hatályosak, néhány példa: kelkáposzta 112 fillér, sárgarépa 124 fillér, vöröshagyma 148 fillér.²⁴ Az augusztus 24-i *Egri Újság* Pesti Levelek rovatában olvasható egy összehasonlítás a háború előtti és a háború utolsó évének árainról. A kenyérnek kilója 1913-ban 20-30 fillér, míg 1918-ban a maximalizált ára a fehér kenyérnek 2 korona 66 fillér volt. A lisztnek 18-22 fillér volt kilója, míg maximálisan 3 korona 4 fillér, viszont úgy ahogy a kenyeret, ezt is árulták titokban, így az ára 5-8 korona volt különként a mindennapokban. A tej ára szintén nagy dráguláson ment keresztül, 20-24 fillér per literről 2 koronára drágult liter ára. Úgy ahogy a tojás is, 7-8 darab került 20 fillérbe, 1918-ban darabja 60 fillér volt, de valójában 1 korona per darabáron értékesítették. A húsok is jelentős mértékben drágultak, a marhahús 1 korona 10 fillér – 1 korona 60 fillérről 20-28 koronára, a felvágottaknak 2 koronáról maximalizálva 20 korona lett az ára, azonban egyes henteseknél ez 28-30 korona volt. A szalonna melynek ára 1 korona 60 fillér – 2 korona között volt, 16 koronában lett maximalizálva, ez a valóságban 40-60 koronába került, a prágai sonka 3 koronáról 50 koronára

²² Osztrák gyermekek nyaralása Egerben. *Egri Újság*, 1918. május 15. 3. oldal

²³ Legyen végre rend a piacon! *Egri Újság*, 1918. július 5. 2. oldal

²⁴ Nem lesz mit ennünk Egerben. *Egri Újság*, 1918. augusztus 2. 2. oldal

drágult.²⁵ Nyilvánvalóan ezek az árak Budapestre értendőek, vélhetően Egerben valamelyest jobb volt a helyzet, viszont hasonlóan magas árak voltak. Ha összevetjük az árakat a gyerekek és a felügyelők után kapott heti díjat, akkor jól látható, hogy ez a heti 10 korona és/vagy 30 korona, valójában nem sok mindenre volt elég, a gyerekekkel és a felügyelőkkel érkező cukor, liszt és zsír szállítmány jól lehet, hogy javított a körülményeken, de még így is szegényes körülmények között voltak képesek a nyaralókat ellátni.

A nyaraló gyerekek 6 és 12 év közötti korú lányok és fiúk lesznek vegyesen, de előre ki lehetett választani, hogy ki milyen korú és nemű gyermeket óhajt fogadni. Az önkéntesen jelentkező vendéglátókat a központi irodába várták, mely a városháza mérnöki hivatala volt. Ezen kívül kijelöltek 80 személyt, akiket ívtartó-gyűjtőknek neveztek, és akiknek fejenként 20-25 családot kellett felkeresni, akiket meg kellett nyerniük az ügynek, hogy lássanak vendégül annyi osztrák gyermeket, amennyit tudnak, hiszen először még 1400 gyermek fogadása volt a cél vagy inkább a feladat.²⁶

A levéltári kutatásom során talált iratanyag között van egy „szünet” júniusban, kivéve egy esetet, amikor Bárány Géza városi főmérnök Eger gyermeknyaraltatási bizottságának ügyvezetője lemondott, de erre magyarázatot nem találtam kutatásom során, lehetséges, hogy szervezési nehézségek merültek fel vagy kifogásolták a munkáját.²⁷ Júliustól újra megindult a munka, dr. Szana Sándor a budapesti gyermekmenhely igazgatója megkapta az egri befogadók névjegyzékét²⁸ és július 18-án megérkeztek a nyaraltatás szabályait tartalmazó kiskönyvek is. Ezeket a polgármesternek és az érdekelt hevesi községek jegyzőinek küldték ki, Jankovics Dezső egri polgármester a szabályzatot az ebben érdekelt személyeknek tanulmányozásra biztosította.²⁹ A kiskönyvek érkezéséről július 26-án a sajtó útján beszámoltak illetve közölték, hogy még lehet jelentkezni vendéglátónak levélben dr. Glósz Kálmánnál a városi tisztifőorvosnál (ő vette át Bárány pozícióját), ebből pedig arra lehet következtetni, hogy ekkor még nem volt elég befogadó család.³⁰

A szervező munka továbbra is folyt a háttérben, július 20-án Szana Sándor felszólította a polgármestert, hogy intézkedjen a városba érkező osztrák felügyelők szállásáról és étellemezéséről is, erről sürgősen értesítse őt, továbbá ezt az értesítést ajánlott levélben vagy távirat formájában jelezni kell Szanának, mert ha ez nem történik meg, akkor kísérők nélkül a

²⁵ Pesti levelek. *Egri Újság*, 1918. augusztus 24. 2. oldal

²⁶ Osztrák gyermekek nyaralása Egerben. *Egri Újság*, 1918. május 15. 3. oldal

²⁷ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 10526/918.

²⁸ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. ad 20400/1918.

²⁹ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 15351/a. 1918.

³⁰ A nyaraló osztrák gyermekek érkezése. *Egri Újság*, 1918. július 26. 3. oldal

gyermek nem tekinthető elhelyezettnek.³¹ Egy 22-én érkezett levélben Szana értesítette a polgármestert, hogy a gyermekek szétszórása hamarosan megtörténik, továbbá a gyermekek és a felügyelők feletti felügyeletet a Karlswerk által kijelölt főfelügyelők és felügyelők fogják végezni. Ezen felül Szana olyan magyar tanárokat is keresett, akik tudnak németül, tolmácsolás, kapcsolattartás céljából, ők az ellátáson kívül 20 korona napidíjat fognak kapni.³²

Hamarosan érkeznek a gyerekek

Nem sokkal később újabb távirat érkezett Szana Sándortól, hogy augusztus 8-án 267 osztrák gyermek érkezik vonattal Egerbe.³³ Ezt a hírt már július 31-én közzétették, és egy kérelmet továbbítottak a város polgáraihoz a felügyelő bizottságtól. A vasútállomáson történik meg a gyerekek átadása a családoknak, ezért felkérlik a németül tudókat, hogy segítsenek tolmácsolni, hogy gyorsabban haladjon a gyermekek átadása, és aki szeretne még vendéget fogadni, sürgősen jelentse be szándékát, vagy ha ez nem történik meg, akkor is legyen ott a vasútnál a gyermekek érkezésekor. Mivel a gyermekek beosztása már megtörtént, kérték, hogy aki lemondta a fogadást, az is jelenjen meg és esetleg változtassa meg a döntését, mert akinek nem lesz fogadó családja, azt vissza kell küldeniük. A szervező bizottság gondoskodik a gyermekekről, a cél pedig az, hogy erőben és szellemben megerősödjének, gyarapodjanak.³⁴

Az *Egri Újság* augusztus 4-i számából értesült a lakosság, hogy az egri állomásfőnökség értesítette a helyi bizottságot, hogy augusztus 8-án délután 1 órakor fognak érkezni az osztrák gyermekek. Korábban a budapesti állami gyermekmenhely 77 kiló zsírt már küldött a gyerekek vendéglátói számára, liszt és cukor, a gyermekekkel fog érkezni.³⁵

Augusztus 6-án közzétették, hogy a helyi bizottság, az érkezők elszállásolásának és fogadtatásának megbeszélése végett gyűlést tartott. A nyaraló gyermekeket a bizottság a vasútállomáson frissítővel és kenyérrel fogja várni, felkérlik a közönséget, hogy hozzanak a vendégeknek süteményt is. Mindemellett felhívják a fogadó családok figyelmét arra, hogy feltétlenül jelenjenek meg, hogy átvegyék a gyermekeket. Ezen felül azokat is várják, majd az állomáson, akik lemondták a fogadást, mert teljesíteniük kell a vállalt kötelezettségüket. Viszont, ha ennek mégsem tudnak eleget tenni, akkor maguknak kell egy olyan családot keresniük, aki befogadja az üdülő gyereket. A gyermekek részére küldött lisztet, cukrot és zsírt pedig – ami korábban érkezett - hamarosan ki fogják kiosztani.³⁶

³¹ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 12303/918.

³² HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. ad 20400/1918

³³ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok

³⁴ Jönnek az osztrák nyaraló gyermekek. *Egri Újság*, 1918. július 31. 2. oldal

³⁵ Csütörtökön érkeznek az osztrák gyermekek. *Egri Újság*, 1918. augusztus 4. 2. oldal

³⁶ Holnap érkeznek az osztrák gyermekek. *Egri Újság*, 1918. augusztus 6. 1. oldal

A következő napon megjelent vezércikk már olyan mintha elébe menne a konfliktusoknak. Hangsúlyozza, hogy bármennyire is megbotránkoztató, ahogyan a magyar gyerekekkel viselkedtek az adriai tengerparton, nekünk magyaroknak nem szabad ugyanúgy tennünk. Arra biztatja a szerző az egri lakosságot, hogy becsületesen fogadják be és lássák el az itt üdulőket, ezzel is bizonyítva, hogy mi magyarok felette állunk azoknak, akik rosszul bántak a magyar gyerekekkel. Ebben az erkölcsi felsőbbrendűség gondolata jelenik meg.³⁷

Augusztus 8-án, a gyermekek érkezésének napján egy rövid tudósításban még felhívták az egriek figyelmét, hogy Vadnay értesítette a polgármestert, hogy a gyermekek 13 órakor fognak érkezni.³⁸ A másnapi újságban viszont azt olvashatjuk, hogy csak este 20 órára futott be a vonat. Már kora délután sokan várták az üdulőket, estére pedig az egriek teljesen ellepték az állomást. A várakozók között ott volt a főispán (dr. Remenyik István), az alispán (Isaák Gyula) és a polgármester is (Jankovics Dezső). Mikor megérkeztek az osztrák gyerekek, hármas éljennel fogadták majd megvendégelték őket zsemlével, párizsival és teával. Ezután elosztották őket a fogadócsaládok között, 207 gyerek Egerben lett elszállásolva, 60 pedig Felnémet községben.³⁹

Augusztus 10-én dr. Glósz Kálmán városi tisztifőorvos tájékoztatóját közölték: az élelmezési utalványokat szombaton (augusztus 10.) fogják kezdeni kiadni, a gyermekekkel 5 kísérő érkezett, akik őket fogadják, jelentkezzenek a főorvosi hivatalban, mert a liszt, cukor és zsír utánuk is jár. Minden gyerek testsúlyát lemérik és ezt feljegyzik az ellenőrző lapjukra, ugyanezt távozáskor is megismétlik. Továbbá a bizottság biztosítja a gyerekeket arról, hogy ingyenes fürdetéshez jussanak, de a vendéglátókat kötelezik, hogy legalább heti egyszer ők is fürdessék meg a gyermekeket. (Szerencsére Egerben nyilvános fürdő is működött.) Egyébként mindenféle felvilágosításért a főorvosi hivatalba lehetett menni délelőtt 9 és 10 között.⁴⁰

Érdekes ellentét, hogy amíg az osztrák üduló gyerekeket ilyen gondoskodással és odaadással gondozták, addig a helyben lakó egri gyerekek esetében koránt sem ez volt a jellemző. 1918. augusztus 10-én a „*A züllés útján*” című beszámoló nagyon súlyos helyzetet mutat be. Ebben a szegényebb sorsú egri gyermekek életébe nyerhetünk betekintést, akik minden felügyelet nélkül az utcán töltötték mindennapjaikat, cigarettáztak, koldultak, a piacon gyermekbanda garázdálkodott. Ez felveti azt a kérdést, hogy mennyire volt észszerű dolog külföldi gyerekeket üdulés céljából fogadni és széles társadalmi összefogással biztosítani nekik

³⁷ Az osztrák gyerekek. *Egri Újság*, 1918. augusztus 7. 1. oldal

³⁸ Ma délben érkeznek az osztrák gyerekek. *Egri Újság*, 1918. augusztus 8. 3. oldal

³⁹ 267 osztrák gyermek érkezett ma Egerbe. *Egri Újság*, 1918. augusztus 9. 2. oldal

⁴⁰ Tájékoztató az osztrák gyermekek nyaraltatása körül. *Egri Újság*, 1918. augusztus 10. 2. oldal

mindent, ami a lakosságtól telik, míg az alsóbb rétegekből származó magyar gyerekek az utcákon tengődtek, züllöttek.⁴¹ A két esemény nem szorosan kapcsolódik egymáshoz, de azt bizonyítja, hogy 1918-ban valóban nagyon nehéz körülmények között éltek a gyermekek mindenhol, és sorsuk jobbá tételéhez még szervezettebb még határozottabb felülről jövő beavatkozásra volt szükség.

A gyerekek nyári programjairól sokat nem lehet tudni, se a sajtó se a levéltári anyagban nincs erről kellő mennyiségű adat. Egyedül a nyaraltatás szabályait tartalmazó kiskönyvben van erről említés, a vendéggyermekek életmódjának alkalmazkodnia kellett a vendéglátó család életéhez. Ha volt a vendéglátóknak gyerekük, akkor a fogadott osztrák gyermeknek minél több időt kellett a fogadócsalád gyermekével együtt eltölteni. Igyekezni kellett, hogy a vendéggyerekek naponta összejöjjenek közös játékokra vagy sétára, ezeket vagy erdőben vagy réten tartották. Ezekre a foglalkozásokra lehetőleg vinni kellett a fogadócsalád gyermekeit is. Továbbá ha a helyi bizottság engedélyt adott rá, akkor kisebb kirándulásokat is lehetett szervezni.⁴² Ezen felül az *Egri Újság* augusztus 11-i számából kiderült, hogy az Uránia mozgófénykép-vállalat mozielőadást szervezett az osztrák gyerekeknek és az egri árváknak is.⁴³ Ebből a csekély mennyiségű információból jól látható, hogy a gyerekek nem unatkoztak a nyaraláson és minden napra volt programjuk, még ha ez csak egy közös séta vagy játék volt.

A nyár további része eseménymentesen telt el, két esetet leszámítva, a sajtó szeptember 7 és 8-án tudósít két itt nyaraló osztrák gyermek temetéséről. Mind a két gyerek temetésén jelen voltak az itt nyaraló kis osztrákok és az egri lakosok közül is szép számmal vettek részt a szomorú eseményen⁴⁴. A gyerekek halotti anyakönyvi kivonatukból, mely a *HU-MNL-HML-XXXIII.1.a. Állami anyakönyvek másodpéldányai, 1895-1980-ban*⁴⁵ találhatóak, kiderült, hogy az egyik elhunytat Schicker Ferencnek hívták, mödlingi lakos volt és 9 évesen hunyt el 1918. augusztus 31-én, vérhasban. A másik elhunyt gyerek Trettler Ferenc bécsi illetőségű volt, a bécsi polgári iskola tanulója, 14 éves volt és a halál ideje 1918. szeptember 5-én volt, a halál oka szintén vérhas. Megvizsgálva a gyerekek nyaralását felölelő időszakot, Eger városát elkerülték a nagyobb járványok, kivéve július hónapot, amikor megjelent Egerben a spanyolnátha, avagy vadrnátha, ahogy a helyiek hívták. Azonban ez enyhe lefolyású volt, egyéb más tömeges megbetegedés nem volt. Ez szintén igaz volt a vérhasra is, a helyi sajtó egyedül

⁴¹ A züllés útján. *Egri Újság*, 1918. augusztus 10. 2. oldal

⁴² HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 11965/1918.

⁴³ Mozielőadás a német gyerekek és az árvák részére. *Egri Újság*, 1918. augusztus 11. 3. oldal

⁴⁴ Osztrák gyermek temetése, Egy osztrák gyermek temetése. *Egri Újság*, 1918. szeptember 7-8. 3. oldal

⁴⁵ HU-MNL-HML-XXXIII.1.a. Állami anyakönyvek másodpéldányai, 1895-1980. | Eger, halotti 1916-1918. 98-99. oldal.

1918 októberében számol be vérhas járványról, tehát kijelenthető, hogy a két osztrák nyaraló esete egyedi Egerben, vélhetően a rossz szállás és higiéniai körülmények miatt betegedtek meg vagy a szokatlan étkezési szokások, étrend miatt alakult ki náluk a betegség.

Indulnak haza a kis osztrákok

A szeptember 14-én a helyi sajtó hírt ad arról, hogy a nyaraló kis osztrákok hamarosan hazautaznak, pontosan szeptember 16-án, hétfőn a délután 2 óra 45-ös vonattal. A felhívás viszont negatív hangnemben értékelte a gyermeknyaraltatási mozgalmat, a szerző örült, hogy végre vége lett ennek a balul sikerült programnak, de örömmel töltötte el, hogy a hazatérő osztrák gyermekek révén végre egy kis elismeréshez jut az ország, ugyan is napról - napra lehetett olvasni különböző pesti és vidéki lapokban az osztrákok háláját a gyerekek ellátásáról. Továbbá felhívták az egriek figyelmét arra, hogy a távozó gyermekeknek szánt adományokat, amelyek gyümölcsből és tésztából álltak, legkésőbb az indulás napján délelőtt 11-ig kellett eljuttatni a polgári leányiskolába.⁴⁶ Szeptember 17-én közölték a hazautazás körülményeit: sok egri lakos látogatott ki a vasútállomásra, hogy megnézzék az induló kis osztrákokat. A gyerekek csomagjait már hamarabb kivitték az állomásra, így ők párba állva várták a közelgő indulást. A búcsú előtt Fried Gyula egri rendőrkapitány beszédet mondott a gyerekeknek magyarul, melyben elmondta, hogy Eger városa igyekezett eleget tenni a király kérésének és törekedtek arra, hogy a nyaralók jól érezzék magukat, úgy érzi igyekezetük nem volt hiába való és a gyerekek szívesen fognak erre az időszakra visszagondolni. A beszédre az osztrák gyerekek éljenzéssel reagáltak, ezt követte Fögel Ágoston beszéde, aki viszont már németül szólt a nyaralóknak. Kiemelte, hogy nehéz a búcsúzás és hogy az egriek szívesen adtak a gyerekeknek abból a kevésből, ami volt, viszont felhívta a figyelmüket arra, hogy ez ne tévessze meg őket, mert nem minden fénylik, ami arany. Kérte őket, hogy szívesen gondoljanak vissza az itt eltöltött időre és jó utat kívánt a gyerekeknek. Ezt a beszédet a gyerekek már értették, erre is szintén éljenzésben törtek ki. Ezt követte az osztrák gyerekeket vezető fő tanító beszéde: köszönetet mondott az ellátásért és azért a nagy szeretetért, ami itt kaptak és hálával, szeretettel gondolnak majd vissza Egerre és az egriekre. A közönség meglepetésére a kis osztrákok búcsúzóul elénekelték a Himnuszt. Ezután felszálltak a vonatra és útnak indultak vissza Ausztriába.⁴⁷ Érdekesség, hogy szeptember 12-én, a gyerekek indulása előtt a miskolci magyar királyi közlélemezési kormánybiztos levélben értesítette az egri alispánt, hogy tudomására jutott, hogy az itt nyaraló gyerekek és a felügyelőik ausztriai hozzátartozóik biztatására nagy

⁴⁶ Hazamennek az osztrák gyermekek. *Egri Újság*, 1918.szeptember 14. 1. oldal

⁴⁷ Hazautaztak az osztrák gyerekek. *Egri Újság*, 1918.szeptember 17. 3. oldal

mennyiségben vásároltak élelmiszert, azzal a céllal, hogy ezeket elvigyék magukkal vissza Ausztriába. Ezt a 128160/1918.II/b. számú rendelet szabályozta, mely szerint külföldre utazó személyek engedély nélkül élelmiszerekből és más közszükségleti termékből csak 3 napra elegendő adagot vihetnek magukkal. Megkérte az alispánt, hogy az elsőfokú hatóságok útján értesítse erről a gyerekek felügyelőit és kérje meg őket arra, hogy ettől tartózkodjanak, mert a határnál a csomagjaik alaposan át lesznek vizsgálva, és ha a megengedett mennyiségen felül találnak élelmiszert azt elkobozzák, ezzel csak kellemetlen helyzetbe hoznák magukat és anyagi kár is érnék őket.⁴⁸ Szeptember 25-én megjelent újságban a szerző a *Reichspost* egy elismerő beszámolóját mutatja be, amely a gyerekek nyaralásáról számol be: a 267 gyermek soványan és sápadtan indultak útnak Egerbe, de a magyarok beváltották ígéretüket. A kis osztrákoknak minden tekintetben jól el voltak látva, vitték őket kirándulásokra, heti két alkalommal ingyenes fürdésre is volt lehetőségük, és amikor útnak indultak vissza haza, akkor megajándékozták őket, ezzel is bizonyítva az otthoniaknak, hogy milyen jó dolguk volt Magyarországon. A cikk szerint a fogadók a gyerekek lelkére kötötték, hogy jöjjenek majd vissza lehetőleg karácsonykor. A tudósítás egy zárógondolattal ér véget, mely szerint ez a program többet használt a két nemzet testvériessége érdekében, mint amennyit a legjobb politikusok tehettek ezügyben.⁴⁹ A köszönetnek koránt sincs vége ugyanis az október 16-i lapban egy félig magyar, félig német levelet láthatunk, amely egy a megyében nyaraló bécsi gyerektől érkezett egyenesen Maklára. A levelet első olvasásra nehézkes értelmezni, de többszöri elolvasás után értelmet nyert a szöveg: a levél egy bizonyos Juliskának és az anyjának Somodi asszonynak van címezve, beszámol arról, hogy biztonságban hazaérkezett és ennek örült az anyukája. Érdeklődik a fogadók felől, hogy ők egészségesek-e, majd mesél arról, hogy miket ettek: kalácsot, kiflit, szilvát, lekvárt, gyümölcsöt. Ezek valószínűleg azok az élelmek lehettek, amiket Magyarországról kapott ajándékba a hazaút előtt, majd arról érdeklődött, hogy Juliska mikor megy majd Bécsbe, mert az anyukája meg az apukája azt mondta, hogy mennie kell majd és táviratozzon, hogy melyik nap fog majd érkezni. Ezután a levél egy kicsit zavaros lett, azzal folytatja, hogy tanulni kellett az iskolába és ezért nem írt eddig Juliskának, viszont hirtelen témát vált és egy bizonyos Miciről írt aki szintén nagyon örült a kiflinek és a többi élelemnek. Vélhetően ez a Mici vagy a testvére vagy esetleg egy barátja lehetett a levél írójának. Végezetül még egyszer köszönetet mondott és maradt hálás, Lajos, az apukája és az anyukája. Arra bízta Juliskát, hogy írjon neki és ez lehet magyarul is. Végül azzal zárult a levél, hogy egy magyar levél érkezett, melyben üdvözlük Lajost: Carol, János, Somod József és felesége, Gizella, Pap

⁴⁸ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülészegyzőkönyvek és iratok

⁴⁹ Az Egerben nyaraló osztrák gyermekek hálája. *Egri Újság*, 1918.szeptember 25. 2. oldal

Jánosné, Simone és a magyar tanító, vélhetően ezek azok a személyek, akikkel az üdülése alatt ismerkedett meg a kis osztrák.⁵⁰

Elszámolás a tartásdíjjal

Ezt követően a helyi sajtóban nem található a program említése, egy alkalmat kivéve, a február 2-ai lapban felhívták a helyiek figyelmét, hogy az akkor részt vett, mint fogadó a programban azok vegyék át a cukorilletményüket február 15-ig.⁵¹ Ezt leszámítva a helyi sajtóban nem található más említése a programnak. Ami azért található érdekesnek vagy furcsának, mert ez alapján úgy gondolná az ember, hogy a tartásdíjak kifizetése nem történt meg, hiszen semmilyen nyoma nincs ennek. A háttérben azonban folyt a munka, még a gyerekek távozása előtt elkezdődött. 1918. szeptember 2-án dr. Vadnay Tibor kormánybiztos tájékoztatót küldött ki polgármestereknek és a községi előjáróknak, melyben tájékoztatta őket a tartásdíjak kifizetésének menetéről. Egy kimutatást küldtek minden érintett városba és településbe ahol gyerekek nyaraltak. A kimutatás kitöltésekor közre kellett működnie az ott lévő osztrák felügyelőknek és alá is kellett írniuk, de ha esetleg ez a kitöltés olyankor történt, amikor már a nyaralók és a felügyelők már nem tartózkodtak ott akkor az aláírásuk hiánya nem csorbította a kimutatás hitelességét. Továbbá a kitöltéskor a helyi bizalmi személyek és a helyi bizottság elnökének is részt kellett vennie és a kimutatást nekik is alá kellett írniuk. A kimutatás 10 rovatból állt: az első rovat a sorszámozás volt, a második a vendéglátó neve, mely jelen esetben Eger városa lett beírva, harmadik a lakcím ide szintén Egert írták be. Ezt követte a negyedik rovat mely az elhelyezett felügyelő nevét és ausztriai lakóhelyét tartalmazta, a következő rovatban az érkezés és a távozás napja, majd a hatodikban az egy heti megállapított tartásdíj, a hetedik és a nyolcadik melyben a gyerekek és a felügyelőknek küldött lisztből átvett összes súly kilogrammban és az ára 65 fillér / kilogramm áron. Majd ezután a fizetendő összeg következett melyből levonták a liszt árát és végül a tizedik rovatba került a vendéglátó nyugtája, ez tartalmazta az aláírást, az összeget és a keltezést. Ezeknek a rovatoknak a kitöltése egyértelmű, egyedül a 7. és a 8. rovathoz intézett Vadnay megjegyzést, mely szerint a vendéglátó terhére csak az általa ténylegesen átvett liszt vonható le, minden bizonnyal ez arra a lisztre vonatkozik, amit a gyerekekkel küldtek. Érdekesség, hogy amíg a liszt árát levonták a vendéglátóknak fizetett heti díjból addig a zsírt vagy zsírféléket, a cukrot és a kiosztás alá került cigarettát nem kell levonni, mert ezeket a Karlwerk a tartásdíjon kívül biztosítja. A kimutatásokat egyenesen a gyermekmenhely igazgató főorvosnak kellett küldeni, azaz dr.

⁵⁰ Osztrák gyerekek köszönete. *Egri Újság*, 1918.október 16. 2. oldal

⁵¹ Cukorilletmény az osztrák gyermekek után. *Egri Újság*, 1919.február 2. 7. oldal

Szana Sándornak, továbbá ezeket a kimutatásokat lehetőleg egyszerre kellett neki elküldeni. Ha esetleg ezen iratok küldése valamilyen oknál fogva több időt vett igénybe és csak késve tudták küldeni, akkor lehetőség volt több részletben is elküldeni, ez olyan helyeken volt indokolt, ahol nagy számban voltak gyerekek emiatt sok volt a vendéglátó család. Az igazgató a megállapított összeget elküldte a polgármestereknek és a községi előjáróknak, viszont ezeket a kimutatásokat is egyúttal visszaküldte szintén az érintett helyi vezetőknek, a megállapított összeget kifizették, az összeget és kifizetés dátumát rögzítették, és hogy ez igazolva legyen a 10. rovatban a vendéglátó aláírta. Végezetül az így kiegészített kimutatások dr. Szana Sándornak újfent vissza kellett küldeni, de a visszaküldés előtt a polgármesterek és községi előjárók elismervényt vettek minden kifizetésről. Ha olyan helyzet állt volna elő, hogy valamelyik fogadó család nem tartott igényt az osztrák gyerekek utáni díjért, akkor fel kellett őket szólítani, hogy a gyermeknyaraltatás magyar pénzalap javára adományozza ezt az összeget. Ha így szeretett volna tenni a vendéglátó, akkor az aláírásnál kellett feltüntetni, hogy a díjból mekkora összeget szeretne adakozni az alapnak. Ha a fogadó nem tartott igényt és nem is nyilatkozott a díj adományozásáról, akkor úgy kellett értelmezni ezt mintha szintén a magyar alapnak adományozott volna. Ezekről az adományokról egy különálló jegyzéket kellett vezetni és egy külön kimutatást kellett dr. Szana Sándornak küldeni. Ezen felül gyors munkát kért a kormánybiztos ezügyben, hogy mind a menhelyigazgató, mind Vadnay hamarabb és gördülékenyen el tudjanak számolni a feletteseiknek.⁵² 1918. szeptember 13-án Isaák Gyula alispán rendeletében tájékoztatta a heves vármegyei városok és községek polgármestereit és előjáróit a kimutatási űrlap megérkezéséről és a kifizetés módjáról és utasította őket, hogy a felhívásban leírtak szerint járjanak el a lehető legyorsabban és legalaposabban.⁵³ Szeptember 27-én az intéző bizottság gyűlésén a nyugták ellenőrzése és kifizetések voltak a teendők. Kolacskovszky Jánosné két osztrák tanító élelmezéséről mutatott be jegyzéket, mely szerint 480 korona értékben vásárolt élelmiszert a két tanítónak augusztus 24 és szeptember 13 között. Ezt a jegyzéket a városi tanács elfogadta, és mint előre nem látott kiadásként a közpénztár ezt az összeget nyugta ellenében folyósította is.⁵⁴ Ezt követte Busás Pál elszámolása 80 koronáról, mely iskolai tornaterem tisztítására volt felhasználva, ezt az összeget is az osztrák gyermeknyaraltatás címen könyvelték el, mert az iskola az osztrák gyerekek miatt tisztította ki a tornatermet.⁵⁵ Az adminisztrációs munka továbbra is folyt, október 2-án a budapesti

⁵² HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 3448/1918.

⁵³ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 20048/a.1918.

⁵⁴ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 15821/918.

⁵⁵ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 14718/918.

gyermekmenhelytől érkezett felhívás, amelyben felkérték Jankovics Dezső egri polgármestert, hogy a kimutatásokat haladéktalanul küldjék el, mert ennek hiányában a végleges elszámolás nem tud megtörténni.⁵⁶ Ugyanezen a napon érkezett a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság levél, melyben az eddig megküldött 8 db kimutatás nyomán 9957 koronát utaltak ki. Ezt az összeget a kimutatások alapján kellett kifizetni és a kimutatásokat újfent vissza kellett Budapestre küldeni.⁵⁷ Minden bizonnyal, abból hogy két levél érkezett egy nap, az egyik a kifizetésről a másik egy felhívás a kimutatások elküldésére, arra lehet következtetni, hogy valamilyen adminisztrációs hiba történt és ezért kaptak felhívást vagy nem minden kimutatást küldtek el addig. Feltehetőleg a második állítás az igaz, mert októbert 20-án újabb felhívás érkezett az egri polgármester számára, melyben felszólították a polgármestert, hogy az aláírásával ellátott kimutatásokat haladéktalanul küldjék be, hogy sikeresen elszámoljanak a díjakkal véglegesen.⁵⁸ Október 26-án a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaságtól megérkezett az 9951 korona, melyet az osztrák gyermekek tartásdíjának kifizetésére kellett felhasználni.⁵⁹ A november 5-én tartott tanácsülésen a tanács feljegyezte, hogy valóban beérkezett ez a pénzösszeg és ezt dr. Glósz Kálmán városi tisztifőorvosnak kiadta azzal a céllal, hogy a vendéglátókat fizesse ki. A kifizetésről jelentés formájában el kellett, hogy számoljon.⁶⁰ November 6-án Jankovics Dezső polgármester felhívást intézett a város lakosságához, a kifizetést dr. Glósz Kálmán fogja végre hajtani, november 11, 12, 14 és 15-én délután 2 és 4 között. A fel nem vett tartásdíjakat a helyi nyaraltatási bizottság egy tőkébe fogja összegyűjteni és ennek kamatait magyar gyermekek nyaraltatására fogják fordítani.⁶¹ Viszont az adminisztráció ezután sem állt meg, december folyamán számos levelezés zajlik különböző nyugtákról, hivatkozási számok javításáról, ebből arra lehet következtetni, hogy nem a teljes egri nyaraltatás kimutatása készült el az ősz folyamán, hanem csak egy része. Ezt a feltételezést alátámasztja, hogy 1919. január 20-án a budapesti állami gyermekmenhelytől érkezett egy levél a polgármesternek. Ebben a levélben értesítik a polgármestert, hogy a gyermeknyaraltatási akció tartásdíjaként 1227 korona 50 fillért utaltak ki. Azonban közbiztonsági okokra hivatkozva, ez a Károlyi-kormány bukása és az ország általános helyzete miatt volt. Nem voltak hajlandóak saját felelősségre elküldeni a pénzösszeget, hanem három megoldási lehetőséget kínáltak fel: a pénzt elküldik a veszélyek ellenére, a pénzt egy pénzintézethez átutalják, amelyet

⁵⁶ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 29704/1918.

⁵⁷ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 20400/1918.

⁵⁸ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. ad 31336/1919.

⁵⁹ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. I-30.

⁶⁰ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 18599/1918

⁶¹ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 18317/1918

a polgármester jelölt ki, a polgármester által kijelölt és saját költségen küldött meghatalmazott személynek a budapesti állami gyermekmenhelyen átveszi a pénzt.⁶² Február 6-án a Heves megyei Takarékpénztár értesítője szerint a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság 1227 koronát és 50 fillért utalt ki Eger város számára, ez szerint a polgármester a második kifizetési lehetőséget választotta.⁶³ Február 18-án tartott városi tanács ülésén a tanács elfogadta a városi tisztifőorvos jelentését a tartásdíj kifizetéséről, 20 gyermek után nem vették fel az összeget, így a tanács úgy határozott, hogy ezt a Steinhauser – féle felruházási akcióra fordítja.⁶⁴ Mindeközben március 19-én egy levél érkezett a polgármesternek a Heves megyei Takarékpénztártól, hogy a korábban már kiutalt 1227 korona és 50 fillért vissza kellett fizetni.⁶⁵ 10 nappal később, 29-én a Takarékpénztár értesítette Jankovics Dezsőt, hogy a kérdéses összeget megkapták és várják, hogy hova továbbítsák az összeget.⁶⁶ Április 1-én a városi közigazgatás direktóriumi ülésén az látható hogy újfent felvették az összeget, de a pénz az előre nem látott bevételek rovatba vezették, mert ez a gyermekek felügyelői után befolyt ellátási díj.⁶⁷ Eléggé zavaros ez az ügy, arra lehet következtetni ebből, hogy adminisztrációs hiba történt vagy a takarékpénztárnál vagy a városi tanácsnál és ezért a pénzt újra be kellett fizetni, majd ezután a helyes megnevezésen újra hozzájárulhattak az összeghez.

Összegzés

A nyaraltatási akciót egyértelműen értékelni véleményem szerint nem lehet, az bizonyos, hogy a program a Monarchia legnagyobb gyermeküdültetési programja volt és például szolgált a későbbi nyaraltatási programoknak. A mozgósított gyerekek száma is jelentős siker volt, mind ellátási mind logisztikai szempontból. Ezt azonban beárnyékolta a nagyszámú megbetegedések (3125 bejelentett eset) és a halálozások is, amely 127 főre rúgott. Ezeket a statisztikákat E. Nobel gyerekorvos állította össze a bécsi gyerekek magyarországi nyaralása alapján. Ezek a megbetegedések bélbetegségekből származtak, amelyek a magyarországi ismeretlen étrend miatt alakultak ki.⁶⁸ Összegezve a kezdeményezés véleményem szerint jó volt és egy nemesebb célt szolgált viszont a megvalósítás ideje rosszul volt időzítve és felelőtlennek

⁶² HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. ad 20400/1918

⁶³ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok.

⁶⁴ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 2925/919

⁶⁵ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok.

⁶⁶ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok.

⁶⁷ HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok. 5386/919

⁶⁸ Annette Maria Pommer: Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg. 29. oldal.

https://www.historioplus.at/wp-content/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf

is tartom, mert a háború végén egy ilyen program lebonyolítása katasztrófával is járhatott volna, úgy gondolom, hogy egy korábbi megvalósítással nagyobb sikerrel járt volna a mozgalom.

Irodalomjegyzék

Dr. Kádár Béla, S. V. (Szerk.). (1927). *A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről*. Budapest: Wodianer F. és Fiai Kiadó Rt. 148-149, 151, 156-159.

Kókay György, B. G. M. G. *A magyar sajtó története*. Budapest: Sajtóház Kiadó. 161-166.

Miklós, S. (1960). *Egy fejezet József Attila életéből*. Irodalomtörténeti Közlemények, LXIV. évfolyam 5. szám. 3-5. <https://real-j.mtak.hu/13047/1/00215.pdf> (letöltve: 2025.01.08.)

Tudományos szakirodalom

Pommer, A. M. *Das „Kaiser Kaiser-Karl-Wohlfahrtswerk“ – Die staatliche Kinderverschickungsaktion im Ersten Weltkrieg*.
https://www.historioplus.at/wpcontent/uploads/2022/06/Pommer_FINAL_01092020.pdf
(letöltve: 2024.10.30.)

Bodó Judit: *Egy 20. századi szociális érzékenyítés, avagy IV. Károly gyermeknyaraltatási akciója*, 1918, Vasi szemle, 2022. 76. évf. 2. sz
https://epa.oszk.hu/03300/03366/00131/pdf/EPA03366_vasi_szemle_2022_02_131-153.pdf
(letöltve: 2024.11.01.)

L. Juhász Ilona: *A Károly király gyermeknyaraltatási akció 1918 nyarán – 1. osztrák gyerekek a mai Szlovákia magyarlakta területein (A korabeli sajtóhírek alapján)*, Fórum Társadalomtudományi Szemle, XVI. évfolyam 2014/2, Somorja
https://www.epa.hu/00000/00033/00060/pdf/EPA00033_forum_2014_02_071-101.pdf
(letöltve: 2024.11.05.)

Egyéb források

HU-MNL-HML-V.72.a. Ülésjegyzőkönyvek és iratok, 1872-1929 | 309. kd.

HU-MNL-HML-XXXIII.1.a. Állami anyakönyvek másodpéldányai, 1895-1980. | Eger, halotti 1916-1918. 98-99. oldal.

Az Est, Budapesti Hírlap, Népszava, Pesti Hírlap, Világ 1918. február hónaptól – augusztus hónapig megjelenő számai.

Egri Újság, 1918. január – 1919. február közötti számai.